

BADANIE GRANIC PAŃSTWOWYCH POJEŚCIA, PRAWIDŁOWOŚCI, ZASADY

Kotsan Roman

*doktor nauk politycznych, docent Katedry Stosunków Międzynarodowych
i Studiów Regionalnych Wschodnioeuropejskiego Uniwersytetu Narodowego
imienia Łesi Ukrainki Łuck, Ukraina*

Streszczenie. Wyodrębniono główne zasady badania procesu ustanowienia, kształtowania oraz funkcjonowania granic państwowych. Zaznaczono konieczność zastosowania podejścia teoretycznego w procesie poznania, kształtowania oraz funkcjonowania granic państwowych. Przedstawiono podejście tradycyjne oraz współczesne w badaniu granic. Wspomniano o konieczności aktualizacji problematyki, ustaleniu podejść w badaniu granic państwowych, a także zaproponowano zastosować podejście systematyczne i synergetyczne. Podejście systematyczne umożliwia poznanie podstaw kształtowania granic, ich jakość systemową i dzięki temu umożliwia zbadanie tych podstaw, jako jednej całości. Efekt od zastosowania podejścia synergetycznego pod czas badania procesu kształtowania oraz funkcjonowania granic, polega na możliwości zrozumienia ukierunkowania obiektu badań na osiągnięcie pewnych celów dla osiągnięcia równowagi pomiędzy jednostkami, wyznaczającymi granicę państwową jako jedną całość. Zaznaczono, iż polityczny proces kształtowania i funkcjonowania granic jest wyznaczany przez niektóre ustawy, m. in. przez ustawy dotyczące funkcjonowania i rozwoju. Ponieważ częściowym przejawem ustaw są prawidłowości, to w procesie badawczym zbadano prawidłowości procesu kształtowania i funkcjonowania granic państwowych, a także ich zgodność z zasadami nauk politycznych.

Słowa kluczowe: granica państwowa, badania naukowe, zasady, podejścia, ustawy, prawidłowości.

STATE BORDERS RESEARCH: APPROACHES, LAWS, PRINCIPLES

Kotsan Roman

*Candidate of Political Science, Associate Professor of the
Department of International Relations and Regional Studies
of the Lesia Ukrainka Eastern European National University, Lutsk, Ukraine*

Abstract. Key principles of studying of the installation process, the formation and functioning of national borders were studied. The necessity of the application of theoretical approaches in the study of state borders formation and functioning was proved. Innovative and traditional approaches to the study of borders were presented. The urgency of the problem of harmonization of research approaches of state borders study was emphasized and the application of a systematic and synergetic approach was proposed. System approach allows to reveal the basis for the formation of the border, its system quality and thus examine it as a whole. The effect of the application of the synergistic approach in the study of the process of formation and functioning of the border is the possibility of understanding the focus of the research object to achieve a particular goal to reach a balance between the elements that characterize the state border as a whole system. It is noted that the political process of the formation and functioning of the border is determined by certain laws, including the laws of functioning and development. It was proved that a partial manifestation of the laws are regularities, in the course of research the regularities of national borders formation and functioning, and their compliance with the laws of political science were suggested.

Keywords: state border, scientific research, principles, approaches, laws, regularities.

ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНИХ КОРДОНІВ: ПІДХОДИ, ЗАКОНОМІРНОСТІ, ПРИНЦИПИ

Коцан Роман

*кандидат політичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин
і регіональних студій Східноєвропейського національного університету
імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна*

Анотація. Виокремлено найважливіші принципи дослідження процесу встановлення, формування та функціонування державних кордонів. Наголошено на необхідності застосування теоретичних підходів у процесі вивчення формування та функціонування державних кордонів. Наведено традиційні та новітні підходи до вивчення кордонів. Наголошено на актуальності проблеми узгодження підходів дослідження державних кордонів, а також запропоновано застосування системного та синергетичного підходів. Системний підхід дає змогу розкрити основу формування кордону, його системну якість і завдяки цьому дослідити його як єдине ціле. Ефект від застосування синергетичного підходу під час дослідження процесу формування та функціонування кордону полягає в можливості розуміння спрямованості об'єкту дослідження на досягнення певної мети задля досягнення рівноваги між складовими, які характеризують державний кордон як цілісну систему. Зазначено, що політичний процес формування та функціонування кордону визначається певними законами, зокрема законами функціонування та розвитку. Оскільки частковим проявом законів є закономірності, то у ході дослідження запропоновано закономірності процесу формування та функціонування державних кордонів, а також відповідність їх законам політичної науки.

Ключові слова: державний кордон, наукове дослідження, принципи, підходи, закони, закономірності.

Постановка наукової проблеми та її значення. Кордони завжди були і нині залишаються елементом державної безпеки, суверенітету і територіальної цілісності. Проблематика кордонів може досліджуватись у різних часових вимірах, просторово-часових відносинах, на мінливих державних стижах, у конфліктних середовищах. Значення кордону неможливо зрозуміти без аналізу його ролі у міждержавних відносинах, у формуванні політичного середовища, без аналізу значення кордону в суспільній свідомості. З іншого боку, формування та функціонування кордону неможливо зрозуміти у розриві з історичними і політичними подіями, міждержавними відносинами, без врахування участі у цьому процесі державних інститутів.

Дослідження державних кордонів повинно базуватись на основоположних наукових принципах. Важливе значення у процесі дослідження має використання розробок лімології (науки про кордони), у якій вироблено теоретичні підходи до вивчення кордонів. Оскільки політичний процес формування кордону, а також і його функціонування, визначається законами (під якими у політичній науці розуміють істотний, стійкий і повторюваний зв'язок між явищами), необхідним моментом наукового пошуку є їх врахування і вивчення

Аналіз досліджень цієї проблеми. Представниками теоретичної лімології розроблено більшість сучасних класифікаційних схем щодо типів кордонів, вивчено їх функції, запропоновано теорії охорони кордонів, обґрунтовано форми взаємодії у прикордонних територіях тощо. До праць такого типу можна

віднести роботи А. Колчева, В. Колосова [9], І. Міроненка [8], В. Самаркіна, Л. Смирнягіна, О. Долгова [2], Б. Родомана [14], І. Долматова [3; 4] та багатьох інших.

Мета статті полягає у представленні системи державних, адміністративних, політичних та інших кордонів та розгляду їх з погляду впливу на міждержавні відносини і політичні процеси, а також з погляду їх формування і функціонування і впливу на це державних інститутів. Для досягнення мети були поставлені такі завдання: узагальнити сутність поняття «державний кордон»; розкрити поняття і терміни кордонної проблематики; сфокусувати увагу до кордону політичним виміром, зокрема розглянути кордони з погляду їх впливу на міждержавні відносини, політичний процес, розвиток прикордоння з одного боку, а з іншого боку – розглянути кордони з погляду їх формування та функціонування і впливу на це державних інститутів та політичних процесів.

Виклад основного матеріалу. Феномен кордону неможливо зрозуміти без понятійного інструментарію, напрацьованого політологією, географією, міжнародним правом та іншими науками, дотичними до вивчення кордону. Ми можемо оперувати багатограними поліфонічними термінами – кордон, прикордоння (пограниччя, порубіжжя), територія, регіон, регіоналізм, держава, територіальний устрій держави, територіальна (регіональна) ідентифікація, національні образи «власної» території, прикордонні території (регіони), транскордонні регіони тощо.

Ключовим поняттям нашого дослідження є поняття «кордон». У максимально широкому, філософському сенсі поняття «кордон» символізує перехід і стосується найрізноманітніших граней буття. Так, у філософії і культурології, згідно концепції існування семіосфери, кордони структурують простір на всіх рівнях, організують ієрархію цих рівнів [2; 13]. На кордонах стикаються хаос і порядок, тут формуються точки перетину і вогнища біфуркацій, тут же формується і своєрідна «транскордонна свідомість». Виходячи з цього кордон може бути формою дійсності, способом буття й існування, лінією протистояння в дуальних позиціях, межею між змістовим навантаженням буття.

Поняття «кордон» наділене багатозначністю та багатогранністю і може бути наповнене різним змістом. У нашому дослідженні увага до кордону фокусується політичним виміром до кордону, що має виразний територіальний аспект, тобто система державних, адміністративних, політичних, етнічних та інших кордонів. Кордони розглядаються нами з погляду їх впливу на міждержавні відносини, політичний процес та розвиток прикордоння, а також з погляду їх формування та функціонування і впливу на ці процеси державних інститутів та політичних процесів.

Сучасна наукова думка часом порівнює кордони з біологічними мембранами, що регулюють обмін речовин всередині організму. К. Раффестін поширює цей висновок на обмін між територією – етнічною і державною – та сусідніми соціумами. Досвід функціонування кордонів свідчить, хоч як надійно вони охороняються, ніколи не були непроникними; частіше вони самі виступають в ролі контактних зон. Для різного роду обмінів ця обставина мала деколи вирішальне значення, бо на кордоні і прикордонні формувалася новий тип особи і багато в чому відмінний тип суспільних відносин. З одного боку, кордон стимулює рухливість й ініціативність, створює можливість діалогу й обміну

здобутками суміжних культур. З другого — провокує постійні стресові ситуації, зони напруги й воєнних конфліктів, а відтак і небажаний ефект відтоку найбільш активної частини населення. Майже завжди кордон – це простір для додаткових шансів і примножених небезпек. На кордоні і у прикордонні проявляються тертя й напруга, а в різних часових пластах, в яких живуть сусідні соціуми, дримають лінії розламу, здатні у певний час пробуджуватися до життя [7].

Сьогодні роль кордонів і прикордонних просторів переосмислюється. Останнє відбувається в контексті кордону як чинника політичного процесу і зростанні ролі політичного простору. Такий «просторовий поворот» супроводжується дослідженням певних процесів, які відбуваються за наявності кордону, а саме: транскордонні зв'язки та інтеграційні прояви, відкритість прикордонних територій до нових ідей, комплексність і взаємопроникність господарства, соціуму з одного боку, а з іншого – вивчення виникнення ризиків, пов'язаних з контрабандою, нелегальною міграцією тощо [22]. На цьому ґрунті на Заході успішно розвивається школа «критичної геополітики», яка розробляє концепції нових вимірів безпеки з орієнтацією не стільки на територіально-географічне, скільки на інтерсуб'єктивне бачення простору. Особлива увага при цьому звертається на зміну рівнів просторової організації сучасного світу та характеру ієрархічності світ-системних зв'язків, появу нових різновидів регіонів (мета-, мезо-, трансрегіони) тощо. А основою структурування такого простору виступають диференціації – аналіз відмінностей, сформованих в процесі історичного розвитку різними культурними практиками [3]. Такий, підхід спонукає до істотного переосмислення поняття простору у зв'язці «простір–час». Простір усвідомлюється не тільки як синонім території, але й як вміщена у певні рамки соціальна реальність, «ансамбль невидимих зв'язків» [2]. Поняття політичного, економічного, культурного, інформаційного простору, як правило, не є чітко локалізованими, але вони конструюються з урахуванням як природно зумовлених, так і створених діяльністю людини обмежувачів.

Міждержавні відносини сучасних країн сформувались на основі довготривалої історичної і політичної взаємодії. Вони, як правило, несуть на собі тягар з великою спадщиною у вигляді минулих конфліктів, війн, національних образ. Все це може формувати перепони на шляху взаємодії міждержавного рівня. Бар'єри на шляху взаєморозуміння можуть створювати недорозвинутість свідомості, провокувати традиціоналізм мислення, етноцентристські настанови, обертатися відлунням колишніх воєнних, етнічних, релігійних протистоянь. У такому разі відмінності здатні створювати конфліктні поля взаємодії і навіть призводити до кривавих сутичок. Кожна країна, яка дбає про своє майбутнє, повинна уважно слідкувати за станом латентної конфліктності на прикордонних територіях і розглядати проблему ймовірних ризиків у контексті загальних проблем національної безпеки. У цьому ж контексті мають досліджуватися не лише ризики, але й переваги, створювані прикордонністю. Вона може бути більш чи менш інтенсивною залежно від того, наскільки програми прикордонного й транскордонного співробітництва враховують історичний досвід, мінімізуючи можливі «поля напруги» й роблячи наголос на перевірених історією моделях співробітництва й утверджуваних на його основі етичних принципах толерантності й взаєморозуміння.

Сучасний глобалізований світ наштовхує наукову думку на сприйняття кордону не стільки як розмежувальної лінії, скільки у вигляді соціального й

політичного конструкту, який детермінує навколишній простір, перетворюючи його на зону комунікацій і взаємовпливів.

У новітньому науковому баченні кордон – це межа «зіткнення свого й чужого, звичного й незвичайного, впорядкованого й хаотичного. Підтримання кордонів – важливий напрям функціонування будь-якої соціальної системи, яка прагне до виділення із зовнішнього середовища й відтворення внутрішньої ідентичності». Підтримуючи діалогічну гру свого і чужого, кордон реалізує продуктивну тенденцію усвідомлення власної самотності; він виконує захисні функції і відіграє роль обмежувального символу. Водночас звертається увага на те, що непроникність кордонів у сучасному світі легко долається на рівні корупційних взаємодій. «Результатом цього взаємозв'язку виявляється звуження радіусу довіри, примноження образів ворога й ірраціоналізація сприйняття інших систем переконання, що здатне підірвати не лише діалог з чужими, але й символічні підвалини відносин між своїми» [4].

Державні кордони, сформовані і функціонуючі у сучасному світі можна досліджувати у різних вимірах: історичному; політики держав; міжнародного права. Проте ці виміри можуть переплітатись і накладатись, утворюючи все нові напрями і відгалуження наукової думки, як от: прикордонна політика, транскордонне співробітництво, утворення і функціонування транскордонних регіонів.

В історичному вимірі кордон виступає не лише як географічна, геополітична чи адміністративна, але й як психологічна межа. «Навіть якщо офіційні обриси кордонів не змінюються, можуть змінюватися погляди на те, що ці кордони собою являють, чи є вони механізмом співробітництва, кооперації, чи бар'єром, що захищає від зовнішніх впливів» [14]. Травмуючим чинником можуть бути й спогади про минулі функції кордону і пов'язані з ними несправедливості й образи; не випадково прилеглі до кордонів регіони відзначаються, як правило, підвищеною соціальною напругою. Польський антрополог М. Герцфельд увів для позначення цього символічного простору поняття «локальна теодицея» — місце, ніби спеціально призначене для з'ясування несправедливостей світу, що нас оточує, і відшкодування тягара відповідальностей і провин. Саме в пунктах перетину товарів, ідей, людей і символів формуються, за Герцфельдом, «неспівмірні, гетерогенічні категорії, відмінні від тих, що застосовуються у звичних класифікаційних системах». З цього погляду пограниччя є «матеріалізованим пунктом зламу таксономії» [21].

З точки зору політики кордон – це не тільки лінія на географічній карті, межа певного географічного простору чи території, але край простору влади — території, стратифіковані за допомогою владних технологій. Це також зона зіткнення, перетину, взаємонакладення різних структур і просторів влади [11]. В сучасній геополітиці грань проводиться ще чіткіше: «лінія, що розділяє сфери дії суверенітетів, в межах яких відбувається вирівнювання статусу територій» [12]. Теоретики політичного менеджменту, навпаки, тяжіють до метафоризації, характеризуючи кордон як «зовнішню «обшивку» держав, сферу їхніх контактів і тертів [20].

У міжнародному праві кордон виступає водночас як бар'єр і як зона контакту. За допомогою візових та митних бар'єрів держави захищають власні економічні інтереси й національну безпеку. Але кордони мають бути достатньою мірою проникними для людей, товарів, інформації, фінансових

потоків. Контакти і взаємодії на прикордонних територіях потягнули за собою утворення прикордонних регіонів. А це, за законами зворотного зв'язку, спричинило необхідність їх вивчення.

Відносно молодими напрямками і відгалуженнями досліджень кордонів наразі стали: вивчення транскордонних процесів, єврорегіонів, проблеми прикордонної безпеки, впливу геополітичної ситуації на характер реалізації й захисту національних інтересів у прикордонному просторі, міграції та впливу міграційного чинника на ситуацію у прикордонних регіонах. Пріоритетними дослідженнями стають питання охорони кордону і пов'язані з ним процеси формування прикордонної політики; транскордонні еколого-політичні проблеми.

Загальне окреслення наукового дискурсу кордонів, вимірів, напрямів і пріоритетів у його дослідженнях дає можливість перейти до осмислення самої суті кордону, наукових поглядів щодо трактування цього місткого і багатогранного поняття.

Державні кордони є важливим елементом структури держав та межами їх державних територій. У процесі державотворення особливо важливим елементом є формування та забезпечення повноцінного, надійного режиму державних кордонів країни. Важливість та необхідність дослідження кордонів полягає в тому, що державні кордони на карті і на місцевості позначають обмеження державної юрисдикції та суверенітету і таким чином окреслюють обсяг територіального верховенства держави від інших держав або територій, що не підлягають жодному суверенітету [18]. Державний кордон – це (у площинному розрізі) лінія на поверхні землі (суходолу і акваторії) яка фіксує горизонтальні межі території держави. У просторовому розрізі державний кордон – це вертикальна уявна площина, що проходить у повітряному просторі і в земних надрах через горизонтальну лінію кордону перпендикулярно до земної поверхні і відокремлює один державний кордон від іншого.

Виникнення поняття «державний кордон» пов'язують з появою інституту держави. Кордони визначали територію, яку монарх охороняв та захищав, ця територія становила об'єкт податкового збору. В той час кордони не були чіткими і визначеними, вони часто переглядались за результатами воєнних дій [5].

За визначенням Закону України «Про державний кордон» кордон являє собою лінію і вертикальну площину, що проходить по цій лінії, які визначають межі території України — суші, вод, надр, повітряного простору [16].

У міжнародному праві під державними кордонами розуміють дійсні або умовні лінії, які відповідають конфігурації території держави і відокремлюють її від території інших держав, а також від території з міжнародним режимом (відкритого моря, повітряного простору над ним, космічного простору) [15, с. 356].

У політичній географії державний кордон – це гранична лінія суспільно-географічних систем державного рівня, а з точки зору геополітики – просторова межа сфери дії суверенітету держави та межа реального життєвого простору її населення. У зарубіжній політичній географії державний кордон визначається як межа державної юрисдикції – лінія, вздовж якої зустрічаються два державні суверенітети.

С. Коен вважав, що кордон – «деякий символ, який орієнтує ландшафт до серцевини нації, означає розбудову нації». Вчений зазначав, що кордон – це не просто засіб механічної фіксації наявних політико-географічних реалій, а він відображає процес розбудови нації, її централізації і є важливим елементом, цементує національну самоідентифікацію [10].

За О. Шаблієм кордон (границя, межа) у географії – це завжди чітко визначена лінія на земній поверхні, яка відділяє одні явища від інших. Якщо це явища природні, то маємо природні межі (наприклад, між морем і сушею, материком і океаном); у тому випадку, коли явища суспільні, то межі (границі) економічні (між економічними районами), етнічні (між націями); нарешті коли явища державно-політичні, між ними існують державні (політичні, політико-адміністративні) кордони, границі чи межі [19].

На думку Б. Родомана кордон – це щось, розташоване між двома сутностями, межа поділу, і це «щось» зазвичай таке мале у порівнянні з розділюваними явищами, предметами, сутностями, що ним можна знехтувати [17].

В. Колосов зазначає, що кордон і прикордонний простір – це соціально-географічна зона (вздовж кордону чи навколо пункту в межах країни), в межах якої спостерігаються прикордонні процеси і явища [6].

Рада Європи розглядає кордони як рамки дії політичних систем. Ці рамки виконують суттєву функцію держав, насамперед, як встановлення власної території в якості основи діяльності всіх систем та підсистем, на які теоретично розповсюджується національний суверенітет (наприклад, національна система освіти, національна економіка, національна валюта, національна безпека, поліція, правосуддя тощо). Зрозуміло, що набір обмежень для всіх систем і підсистем держави в якомусь окремо взятому районі обов'язково викличе конфронтації, дисбаланси і навіть конфлікти в регіонах, розділених кордоном: часто їх системи будуть суперечити один одному чи ігнорувати один одного, оскільки між ними нема достатньої кількості зв'язуючи ланок та договірних процедур. Територія прикордонних районів як система має також бути проаналізована з точки зору наповнення відносинами та із врахуванням соціально-економічних, політичних, культурних та інших сил, які переходять з однієї сфери в іншу: наприклад, в сфері культурних, соціальних, економічних, фінансових та освітніх відносин.

Мішель Фуше так характеризує кордони, які склалися в світі: «Кордони представляють собою елементарні просторові структури, які мають лінійну форму, а їх функція зводиться до визначення порушення геополітичної безперервності у трьох площинах: реальної, символічної та уявної». Кордони встановлюють межі державного суверенітету; розділяють у просторі символічні співтовариства, тобто держави, кожна з яких має власний прапор, гімн, історію, інститути, які породжують для його громадян специфічні права та обов'язки: розділяють у просторі своє (тобто національну територію) та чуже (сусідню державу, а потім і весь світ).

Ф. Моро – Дефарж писав, що кордони – це лінії, які розділяють сфери дії суверенітетів. Політичні кордони, на його думку, є одночасно зовнішньою оболонкою даної держави і лінією контакту з її сусідами. Сучасні кордони встановлюються паралельно зі створенням механізму, здатного забезпечувати суверенітет на певній території і управляти її населенням. Оболонка вказує на

межі розповсюдження суверенітету і його прояви. Кордон також виконує символічну функцію позначення меж країни.

Оскільки територія – це невід’ємна складова держави, то її розмежування між сусідніми країнами – процес цілком закономірний, однак кожному історичному типу держави притаманні свої особливості територіального розмежування.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Значення державних кордонів велике для кожної держави, оскільки вони позначають межі території, що належать їй, зі всіма ресурсами, що є матеріальними умовами життя всякого суспільства. Державні кордони визначають також межі територіального верховенства держави, тобто повної і виняткової влади держави, забезпеченої всіма засобами примусу, передбаченими його законодавством. Чітке розмежування ресурсів, що належить державам, і меж їх верховної влади має істотне значення для запобігання конфліктів між ними і розвитку мирної співпраці на кордонах.

Для розуміння всієї системи політичних кордонів, процесів, які відбуваються в прикордонних зонах, вплив кордонів на міжнародні і міждержавні відносини важливим є питання класифікації кордонів, на яке буде звернуто увагу в наступних наших публікаціях.

Література:

1. Bakhtyn M. M. Эстетика словесного творчества [Текст] / М. М. Bakhtyn. – М., 1979. – С. 25.
2. Burde P. Sotsyolohiya polityky [Текст] / P. Burde. – М., 1993. – С. 299.
3. Vermenych Ya. Istorychna limolohiia: problemy kontseptualizatsii [Текст] / Ya. Vermenych // Rehionalna istoriia Ukrainy: Zb. nauk. st. – К.: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 2011. – Вуп. 5. – С. 29–48.
4. Horyn D. V koltse zakliatykh druhykh: umyatsyia tselostnomy y lovushky sotsyalnoho myshleniia [Текст] / D. Horyn // «Neprykosnovennyi zapas» (Moskva). – 2010. – № 3. – С. 75–77.
5. Hranytса : poniatye y termyny [Електронні resurs]. – Rezhym dostupa : <http://www.strana-oz.ru/?numid=7&article=307>
6. Hranytсы v obshchestvennoi heohrafiy y obshchestvenno-heohrafycheskoi realnosti [Електронні resurs]. – Rezhym dostupa : <http://skyglobe.ru/referat/29478>.
7. Kozellek R. Chasovi plasty. Doslidzhennia z teorii istorii [Текст] / R. Kozellek. – К., 2006. – С. 22.
8. Kolosov V. A. Neopolytyka y polytycheskaia heohrafiya [Текст] / V. A. Kolosov, Y. S. Myronenko. – М.: Aspekt Press, 2001, – 479 s.
9. Kolosov V. A. Teoretycheskaia lymolohiia : novye podkhody [Текст] / V. A. Kolosov // Mezhdunarodnye protsessy. – 2003. – № 3 (sentiabr-dekabr). [Електронні resurs]. – Rezhym dostupa : <http://www.intertrends.ru/three/004html>.
10. Kordon : vyznachennia, vydy, funktsii, problema yakosti [Електронні resurs]. – Rezhym dostupu : <http://djerelo.com/shpargalki/128-politology/geopolituka-shulga/8523-06-kordon-vyznachennya-vydy-fynkc%D1%96yi-problemalema-yakost%D1%96>
11. Korolev S. A. Rossyiskaia hranytса kak kraii prostranstva: henezys y tekhnolohy [Текст] / S. A. Korolev // Rossiya y sovremennyi myr. – 2002. – № 2. – С. 5.
12. Lesh A. Prostranstvennaia orhanyzatsyia khazaistva [Текст] / A. Lesh. – М., 2007. – С. 48.
13. Lotman Yu. M. Semyosfera [Текст] / Yu. M. Lotman. – Spb., 2000. – С. 258–260.

14. Makarychev A. «Yhra poniatiy»: novaia heometryia rehyonalizma v sovremennoy evropeyskom kontekste [Tekst] / A. Makarychev // Mezhdunarodnye protsessy. – 2003. – № 3. – S. 70.
15. Mizhnarodne pravo: Osnovni haluzi [Tekst] / Za red. V.H. Butkevycha. – K.: Lybid, 2004. – 816 s.
16. Pro Derzhavnyi kordon Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 4 lystopada 1991 r.// Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 1992. – № 2. – S. 1.
17. Rodoman B. B. Osnovnye tyry heohrafycheskykh hranyt [Tekst] / B. B. Rodoman // Heohrafycheskiye hranyt. – M., 1982. – S. 20.
18. Trokhymchuk S. V. Zahalna politychna heohrafiia z osnovamy heopolityky [Tekst] / S. V. Trokhymchuk. – Lviv : red. vyd. viddil Lvivskoho universytetu. – 1997. – 104 s.
19. Shablii O. I. Sotsialno-ekonomichna heohrafiia Ukrainy : navchalnyi posibnyk [Tekst] / O. I. Shablii. – Lviv : Svit, 2000. – 680 s.
20. Shlehel K. Evropa – pohranychnaia strana [Tekst] / K. Shlehel // Vestnyk Evropy. – 2003. – № 9. – S. 34.
21. Herzfeld M. Antropologia. Praktykowanie teorii w kulturze i społeczeństwie [Text] / M. Herzfeld. – Krakow, 2004. – S. 193–216.
22. The Spatial Turn: Interdisciplinary Perspectives [Text] / ed. by B. Warf, S. Areas. — London-N.Y., 2009.

STATE BORDERS RESEARCH: APPROACHES, LAWS, PRINCIPLES

Kotsan Roman

Formulation of scientific problem and its significance. Borders have always been and still remain an element of state security, sovereignty and territorial integrity. The issue of borders can be investigated in different time dimensions, spatial-temporal relations, in changing state interconnections, in conflict environments. The significance of the border can not be understood without analyzing its role in intergovernmental relations, in shaping the political environment, without analyzing the significance of the border in the public consciousness. On the other hand, the formation and functioning of the border can not be understood in the break with historical and political events, interstate relations, without taking into account the participation of state institutions in this process.

The study of state borders should be based on fundamental scientific principles. Importance in the research process is to use the development of limnology (border science), in which the theoretical approaches to the study of boundaries are developed. Since the political process of the formation of the border, as well as its functioning, is determined by the laws (under which political science is understood as a substantial, stable and repeated connection between phenomena), the necessary moment of scientific research is their consideration and study.

Analysis of the research of this problem. Representatives of theoretical limology developed the majority of modern classification schemes regarding the types of boundaries, studied their functions, proposed the theory of border protection, grounded forms of interaction in border areas, etc. The works of this type include the work of A. Kolchev, V. Kolosov [9], I. Mironenko [8], V. Samarkin, L. Smyrnyagin, A. Dolgov [2], B. Rodoman [14], I. Dolmatova [3; 4] and many others.

The purpose of the paper is to present the system of state, administrative, political and other frontiers and to consider them from the point of view of influence

on intergovernmental relations and political processes, as well as in terms of their formation and functioning and influence on this state institutions. To achieve the goal, the following tasks were set: to generalize the concept of the "state border"; to open the concept and terms of border issues; to focus attention on the border with a political dimension, in particular to consider the boundaries in terms of their influence on interstate relations, the political process, the development of the border on the one hand, and, on the other hand, to consider the boundaries in terms of their formation and functioning and influence on this state institutions and political processes.

Presenting main material. The phenomenon of the border can not be understood without a conceptual toolkit developed by political science, geography, international law and other sciences, tangent to the study of the border. We can operate multifaceted polyphonic terms - the border, the border area (borderline, the borderline), the territory, the region, the regionalism, the state, the territorial structure of the state, the territorial (regional) identification, the national images of the "own" territory, the border territories (regions), the transboundary regions, etc. .

The key concept of our study is the notion of "border". In the broadest, philosophical sense, the notion of "border" symbolizes the transition and relates to the various facets of being. Thus, in philosophy and cultural studies, according to the concept of the existence of the semiosphere, the boundaries structure the space at all levels, organize the hierarchy of these levels [2; 13]. On the borders are faced with chaos and order, here formed the points of intersection and the focus of bifurcation, and here is formed a peculiar "transborder consciousness". Proceeding from this, the border may be a form of reality, a way of existence and existence, a line of confrontation in dual positions, the boundary between the content load of being.

The notion of the "boundary" is endowed with ambiguity and versatility and can be filled with different content. In our study, attention to the border focuses on the political dimension to the border, which has a distinct territorial aspect, that is, the system of state, administrative, political, ethnic and other frontiers. Borders are considered by us from the point of view of their influence on interstate relations, the political process and the development of the border area, as well as in terms of their formation and functioning and influence on these processes of state institutions and political processes.

Modern scientific thought sometimes compares the boundaries with biological membranes that regulate the metabolism within the body. K. Rafstein distributes this conclusion for the exchange between the territory - ethnic and state - and neighboring societies. The experience of the functioning of the borders shows, however safe they are protected, have never been impenetrable; more often they themselves act as contact zones. For various kinds of exchanges, this circumstance was sometimes decisive, because a new type of person was formed at the border and the border, and in many respects was a great type of social relations. On the one hand, the border stimulates mobility and initiative, creates the opportunity for dialogue and exchange of achievements of adjacent cultures. On the other hand, it provokes constant stressful situations, tension zones and military conflicts, and thus the undesirable effect of the outflow of the most active part of the population. Almost always the border is a space for additional chances and multiplied hazards. At the border and in the frontier, friction and tension appear, and in different time periods in which neighboring societies live, they break the lines of the fault, which can awaken to life for a certain time [7].

Today, the role of borders and border areas is reinterpreted. The latter takes place in the context of the border as a factor in the political process and the growing role of the political space. Such a "spatial turn" is accompanied by the study of certain processes that occur in the presence of the border, namely: cross-border connections and integration manifestations, the openness of the border areas to new ideas, the complexity and interpenetration of the economy, society on the one hand, and on the other - studying the emergence the risks associated with smuggling, illegal migration, etc. [22]. On this ground in the West, the school of "critical geopolitics" is successfully developing, which develops concepts of new dimensions of security with an orientation not so much on the geographically-geographic as on the intersubjective vision of space. Particular attention, however, is drawn to the changing levels of the spatial organization of the modern world and the nature of the hierarchy of world-system connections, the emergence of new varieties of regions (meta-, meso-, transregions), etc. And the basis of the structuring of this space are differentiation - the analysis of differences, formed in the process of historical development of various cultural practices [3]. Such an approach leads to a significant rethinking of the notion of space in the bundle of "space-time". Space is perceived not only as a synonym for the territory, but also as a social reality placed in a certain framework, "an ensemble of invisible ties" [2]. The notions of political, economic, cultural, information space, as a rule, are not clearly localized, but they are constructed taking into account both naturally predetermined and those created by human activities of limiters.

Interstate relations of modern countries were formed on the basis of long-term historical and political interaction. They, as a rule, bear the burden of a great heritage in the form of past conflicts, wars, national image. All this can form obstacles to the inter-state level interaction. Barriers to mutual understanding can create an underdevelopment of consciousness, provoke traditionalism of thought, ethnocentric guideline, turn into an echo of former military, ethnic, religious confrontations. In this case, the differences can create conflicting fields of interaction and even lead to bloody clashes. Every country that cares about its future must carefully monitor the state of latent conflict in the border areas and consider the problem of probable risks in the context of general national security problems. In the same context, not only the risks, but also the benefits created by the border should be investigated. It can be more or less intense depending on how cross-border and cross-border cooperation programs take historic experience into account, minimizing possible "stress fields" and emphasizing the history-tested patterns of cooperation and the ethical principles of tolerance and understanding based on it.

The modern globalized world brings scientific thought to the perception of the border not so much as a demarcation line, but in the form of a social and political structure that determines the surrounding space, turning it into a zone of communication and mutual influence.

In the latest scientific vision, the boundary is the limit of the "collision of one's and another's, ordinary and unusual, orderly and chaotic. Maintaining borders is an important direction in the functioning of any social system, which seeks to isolate from the external environment and recreate internal identity. " By supporting the dialogic game of one's and another's, the frontier implements a productive tendency to realize its own identity; he performs protective functions and plays the role of a limiting character. At the same time, attention is drawn to the fact that the impenetrability of borders in the modern world is easily overcome at the level of

corruption interactions. "The result of this relationship is the narrowing of the radius of trust, the multiplication of the enemy's images and the irrationalization of the perception of other systems of belief that is capable of undermining not only dialogue with strangers, but also the symbolic foundations of relations between their own" [4].

State boundaries formed and functioning in the modern world can be investigated in various dimensions: historical; government policies; international law. However, these dimensions can interweave and overlap, forming new directions and branches of scientific thought, such as: border policy, cross-border cooperation, the formation and functioning of transboundary regions.

In historical terms, the border serves not only as a geographical, geopolitical or administrative, but also as a psychological limit. "Even if the official outline of the borders does not change, the views on the fact that these borders represent themselves, whether they are a mechanism of cooperation, cooperation, or a barrier that protects against external influences may change" [14]. The traumatic factor may be the memories of the past functions of the border and the injustices and images associated with them; It is no coincidence that regions adjacent to the borders are marked, as a rule, by increased social tension. Polish anthropologist M. Herzfeld introduced the notion of "local theodicy" to mean this symbolic space - a place specifically designed to find out the injustices of the world that surrounds us and the reparation of the burden of responsibility and guilt. It is precisely at the points of intersection of goods, ideas, people and symbols that, according to Gertsfeld, are formed "non-uniform, heterogeneous categories, different from those used in the usual classification systems." From this point of view, the frontier is a "materialized point of breaking the taxonomy" [21].

In terms of politics, the border is not only a line on a geographic map, the boundary of a certain geographical space or territory, but the edge of the space of power - territories stratified by means of power technologies. It is also a zone of collision, intersection, interconnection of various structures and spaces of power [11]. In today's geopolitics, the line is even more clearly defined: "a line dividing the scope of sovereignty, within which there is a leveling of the status of territories" [12]. Theoreticians of political management, on the other hand, tend to metaphorize, characterizing the boundary as an "external" panel "of states, the field of their contacts and grate [20].

In international law, the border serves as a barrier and as a contact area. With the help of visa and customs barriers, the state protects its own economic interests and national security. But the borders should be sufficiently permeable to people, goods, information, financial flows. Contacts and cooperation in the border areas entailed the formation of border regions. And this, according to the laws of feedback, led to the need for their study.

Relative to the young trends and areas of border research, there are now the study of transborder processes, Euroregions, the problems of border security, the influence of the geopolitical situation on the nature of the implementation and protection of national interests in the border area, migration and the impact of migration factors on the situation in the border regions. Priority research is the issue of border protection and related processes of border policy formation; cross-border environmental and political problems.

The general outline of the scientific discourse of the boundaries, dimensions, directions, and priorities in his studies makes it possible to proceed to an

understanding of the very essence of the boundary, of the scientific views on the interpretation of this capacious and multi-faceted concept.

State borders are an important element of the structure of states and the borders of their state territories. In the process of state-building, the formation and maintenance of a full-fledged, reliable regime of state borders of the country is a particularly important element. The importance and necessity of studying the borders is that state borders on the map and on the ground denote restrictions on state jurisdiction and sovereignty and thus outline the scope of the territorial supremacy of the state from other states or territories that are not subject to any sovereignty [18]. State border - this (in plane cut) line on the surface of land (land and water), which fixes the horizontal boundaries of the state. In a spatial section, the state border is a vertical imaginary plane passing through the airspace and in the earth's interior through a horizontal line of the border perpendicular to the earth's surface and separates one state border from another.

The emergence of the concept of "state border" is associated with the emergence of the institution of the state. The boundaries defined the territory that the monarch protected and defended, this territory was the object of the tax collection. At that time, the borders were not clear and definite; they were often reviewed by the results of hostilities [5].

According to the definition of the Law of Ukraine "On the State Border", the border represents a line and a vertical plane passing along this line, which define the boundaries of the territory of Ukraine - land, water, subsoil, airspace [16].

In international law, under the state borders are understood the actual or conditional lines that correspond to the configuration of the territory of the state and separate it from the territory of other states, as well as from the territory with an international regime (open sea, airspace above it, outer space) [15, p. 356].

In the political geography, the state border is the boundary line of socio-geographical systems of the state level, and from the point of view of geopolitics, the spatial boundary of the scope of sovereignty of the state and the boundary of the real living space of its population. In foreign political geography, the state border is defined as the boundary of state jurisdiction - the line along which there are two state sovereignties.

S. Koen believed that the border - "a certain symbol that orients the landscape to the core of the nation, means the development of the nation." The scientist noted that the border is not only a means of mechanically fixing the existing political and geographical realities, but it reflects the process of building the nation, its centralization and an important element, cementing national identity [10].

According to O. Shabli, the boundary (boundary, boundary) in geography is always a clearly defined line on the earth's surface, which separates some phenomena from others. If this phenomenon is natural, then we have natural boundaries (for example, between sea and land, mainland and ocean); in the case when the phenomena are social, then the boundaries (boundaries) are economic (between economic regions), ethnic (between nations); finally, when the phenomena are state-political, between them there are state (political, political-administrative) borders, boundaries or boundaries [19].

According to B. Rodomon, the boundary is something between the two entities, the boundary of division, and this "something" is usually so small compared with dividing phenomena, objects, entities that can be neglected [17].

V. Kolosov notes that the border and the boundary space are a social-geographical zone (along the border or around an item within the country), within which boundary processes and phenomena are observed [6].

The Council of Europe considers borders as a framework for the functioning of political systems. These frameworks fulfill the essential function of the states, first of all, as the establishment of their own territory as the basis of all systems and subsystems that the national sovereignty (eg national education system, national economy, national currency, national security, police, justice, etc.) is theoretically distributed. It is clear that the set of restrictions for all systems and subsystems of the state in a particular region will necessarily cause confrontations, imbalances and even conflicts in regions separated by a border: often their systems will contradict each other or ignore each other, since there is not enough of them between them linking links and contractual procedures. The border area as a system should also be analyzed from the point of view of filling relations and taking into account socio-economic, political, cultural and other forces that move from one sphere to another: for example, in the sphere of cultural, social, economic, financial and educational relations .

Michel Fuchè characterizes the boundaries that have developed in the world: "Boundaries are elementary spatial structures that have a linear form, and their function is to determine the violation of geopolitical continuity in three planes: real, symbolic, and imaginary." Borders establish boundaries of state sovereignty; the symbolic community, that is, states, each of which has its own flag, anthem, history, institutions, which give rise to its citizens specific rights and responsibilities: they share in their space (that is, the national territory) and another (the neighboring state, and then the whole world).

F. Moro - Defard wrote that boundaries are lines that divide the scope of sovereignty. Political frontiers, in his opinion, are both an outer shell of this state and a line of contact with its neighbors. Modern borders are established in parallel with the creation of a mechanism capable of ensuring sovereignty in a certain territory and managing its population. The shell points to the limits of the spread of sovereignty and its manifestation. The border also fulfills the symbolic function of designating the borders of the country.

Since the territory is an integral part of the state, its distinction between neighboring countries is a process quite logical, but each historical type of state has its own peculiarities of territorial delineation.

Conclusions and perspectives of further research. The significance of state borders is great for each state, because they denote the borders of the territory belonging to it, with all the resources that are the material conditions of the life of every society. State boundaries also define the boundaries of the territorial rule of the state, that is, the full and exclusive power of the state, provided by all means of coercion provided for by its legislation. The clear separation of resources belonging to the states and the borders of their supreme power is essential for the prevention of conflicts between them and the development of peaceful cooperation at the borders.

To understand the whole system of political boundaries, the processes taking place in the border areas, the impact of borders on international and interstate relations, the question of the classification of borders is important, which will be addressed in our next publications.

References:

1. Bakhtyn M. M. *Эстетика словесного творчества* [Текст] / М. М. Бахтин. – М., 1979. – С. 25.
2. Burde P. *Sotsyolohyia polityky* [Текст] / P. Burde. – М., 1993. – С. 299.
3. Vermenych Ya. *Istorychna limolohiia: problemy kontseptualizatsii* [Текст] / Ya. Vermenych // *Rehionalna istoriia Ukrainy: Zb. nauk. st.* – К.: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 2011. – Vyp. 5. – С. 29–48.
4. Horyn D. *V koltse zakliatykh druhykh: umytatsyia tselostnosti y lovushky sotsyalnoho myshleniia* [Текст] / D. Horyn // «*Neprykosnovennyi zapas*» (Moskva). – 2010. – № 3. – С. 75–77.
5. Hranysa : poniatye y termyny [Электронный ресурс]. – Rezhym dostupa : <http://www.strana-oz.ru/?numid=7&article=307>
6. Hranysy v obshchestvennoi heohrafy y obshchestvenno-heohrafycheskoi realnosti [Электронный ресурс]. – Rezhym dostupa : <http://skyglobe.ru/referat/29478>.
7. Kozellek R. *Chasovi plasty. Doslidzhennia z teorii istorii* [Текст] / R. Kozellek. – К., 2006. – С. 22.
8. Kolosov V. A. *Neopolytyka y politycheskaia heohrifiia* [Текст] / V. A. Kolosov, Y. S. Myronenko. – М.: Aspekt Press, 2001, – 479 s.
9. Kolosov V. A. *Teoretycheskaia lymolohyia : novye podkhody* [Текст] / V. A. Kolosov // *Mezhdunarodnye protsessy.* – 2003. – № 3 (sentibr-dekabr). [Электронный ресурс]. – Rezhym dostupa : <http://www.intertrends.ru/three/004html>.
10. Kordon : vyznachennia, vydy, funktsii, problema yakosti [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupa : <http://djerelo.com/shpargalki/128-politology/geopolituka-shulga/8523-06-kordon-vyznachennya-vydy-fynkc%D1%96yi-prob lema-yakost%D1%96>
11. Korolev S. A. *Rosyyskaia hranysa kak krai prostranstva: henezys y tekhnolohy* [Текст] / S. A. Korolev // *Rosyia y sovremennyi myr.* – 2002. – № 2. – С. 5.
12. Lesh A. *Prostranstvennaia orhanyzatsyia khaziaistva* [Текст] / A. Lesh. – М., 2007. – С. 48.
13. Lotman Yu. M. *Semyosfera* [Текст] / Yu. M. Lotman. – SPb., 2000. – С. 258–260.
14. Makarychev A. «*Yhra poniatyi*»: novaia heometryia rehyonalyzma v sovremennom evropeiskom kontekste [Текст] / A. Makarychev // *Mezhdunarodnye protsessy.* – 2003. – № 3. – С. 70.
15. *Mizhnarodne pravo: Osnovni haluzi* [Текст] / Za red. V.H. Butkevycha. – К.: Lybid, 2004. – 816 s.
16. *Pro Derzhavnyi kordon Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 4 lystopada 1991 r.*// *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy.* – 1992. – № 2. – С. 1.
17. Rodoman B. B. *Osnovnye tyry heohrafycheskykh hranys* [Текст] / B. B. Rodoman // *Heohrafycheskye hranysy.* – М., 1982. – С. 20.
18. Trokhymchuk S. V. *Zahalna politychna heohrifiia z osnovamy heopolytyky* [Текст] / S. V. Trokhymchuk. – Lviv : red. vyd. viddil Lvivskoho universytetu. – 1997. – 104 s.
19. Shablii O. I. *Sotsialno-ekonomichna heohrifiia Ukrainy : navchalnyi posibnyk* [Текст] / O. I. Shablii. – Lviv : Svit, 2000. – 680 s.
20. Shlehel K. *Evropa – pohranychnaia strana* [Текст] / K. Shlehel // *Vestnyk Evropy.* – 2003. – № 9. – С. 34.
21. Herzfeld M. *Antropologia. Praktykowanie teorii w kulturze i społeczeństwie* [Text] / M. Herzfeld. – Krakow, 2004. – С. 193–216.
22. *The Spatial Turn: Interdisciplinary Perspectives* [Text] / ed. by B.Warf, S.Areas. — London-N.Y., 2009.